

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ РІЗНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОГО ЗДОРОВ'Я ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Отраченко Олена

Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Аннотация

В статье разработаны концептуальные положения и экспериментально проверены педагогические условия, которые обеспечивают эффективность формирования духовного здоровья школьников в процессе физического воспитания на основании: полученных знаний на уроках физической культуры о сущности духовного здоровья; использования интерактивных методов обучения в физическом воспитании школьников; взаимодействия семьи и школы в формировании духовного здоровья подростков, которое способствует формированию активной жизненной позиции, ценностей здорового образа жизни; внедрению программы формирования духовного здоровья учеников основной школы в процесс физического воспитания, которая предусматривает использование инновационных средств, направленных на творческое самовыражение подростков.

Ключевые слова: физическое воспитание, духовное здоровье, школьники, педагогические условия, концептуальные положения.

Annotation

The article considers the conceptual provisions and tests educational conditions, which provide the efficient development of mental health in children during physical education, based on the following: getting knowledge on the essence of spiritual health at the physical culture lessons; using interactive techniques in physical education of schoolchildren; interaction of family and school in the development of teenagers' spiritual health, which facilitates active living position, awareness of healthy life-style values; implementation of the program for the development of spiritual health in schoolchildren during physical education, which stipulates the use of innovative means, focused on the creative self-actualization of teenagers.

Key words: physical education, spiritual health, schoolchildren, educational conditions, conceptual provisions.

Постановка проблеми.

Зміни, які сьогодні відбуваються в суспільно-політичному житті української держави, впливають на процес виховання молодого покоління й вимагають відтворення духовного потенціалу учнів. Важливої ролі при цьому набувають середні заклади освіти, де в процесі залучення школярів до різних видів освітньої діяльності формуються світоглядні, пізнавальні інтереси, естетичні уявлення, поведінкові норми особистості. Тому визначення провідних пріоритетів формування духовного здоров'я школярів саме у фізичному вихованні потребує об'єднаних зусиль учителів фізичної культури, класних керівників, медичних працівників, психолога школи та батьків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання взаємозв'язку духовності особистості та сучасної системи освіти розглядалися у роботах вітчизняних та іноземних дослідників: Adelman H. S [11], М. Євтуха [9], Н. Миропольської [5], Meeks L. [11], Г. Шевченко [9] та ін.

Аналіз педагогічних напрацювань наукових досліджень засвідчує, що проблемі виховання учнівської молоді у процесі занять фізичними вправами найбільше уваги приділяли такі науковці: Б. Ведмеденко [1], Т. Круцевич [4], Н. Москаленко [6], Т. Ротерс [8], Б. Шиян [10] та ін.

Мета дослідження полягає у розробці концептуальних положень, на підставі яких обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови, що забезпечують ефективність формування духовного здоров'я школярів у процесі фізичного виховання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Узагальнення теоретичного та практичного досвіду з проблеми формування духовного здоров'я школярів, відповідно до Концепції фізичного виховання в системі освіти України [3], «Концепції 12-річної середньої загальноосвітньої школи» [2], нами розроблено концептуальні положення, на підставі яких було обґрунтовано педагогічні умови формування духовного здоров'я школярів у процесі фізичного виховання.

Перше концептуальне положення ґрунтується на теоретичних узагальненнях відомих науковців: Б. Ведмеденко [1], Б. Шиян [10], аксіологічному, культурологічному підходах і полягає в тому, що ідеологія системи фізичного виховання в школі орієнтована на загальнолюдські гуманістичні цінності, будується на культурних, національних традиціях з урахуванням статевих і вікових особливостей учнів, спрямованих на позитивну мотивацію до занять фізичними вправами, формування особистісної «Я-концепції» школяра.

Друге концептуальне положення ґрунтується на теоретичних узагальненнях Концепції 12-річної середньої загальноосвітньої школи» [2] і полягає в тому, що фізичне виховання в середньому навчальному закладі є базою, на основі якої формуються знання про здоров'я людини, культуру взаємин, красу рухів, основи духовного і фізичного розвитку, наявність позитивного ідеалу, життєвих цілей, усвідомлення стану свого здоров'я, відповідних звичок. Важливою складовою фізичного виховання в школі є способи

рухової й творчої діяльності, способи власної фізкультурно-оздоровчої діяльності, способи самоконтролю та саморегуляції, що сприяють формуванню в учнів соціальної активності в гармонії з фізичним і духовним розвитком на засадах пріоритету здоров'я та визнання цінностей фізичної культури.

Третє концептуальне положення ґрунтується на теоретичних узагальненнях Концепції фізичного виховання в системі освіти України [3], системного та особистісно-діяльнісного підходів, усвідомлення того, що навчально-виховний процес сприяє забезпеченню досягнення індивідуально можливого рівня фізкультурної освіченості, рівня вихованості, розвитку фізичних і духовних можливостей у взаємодії з психічними процесами, які керують емоційно-вольовою та руховою сферами підлітків і постійно вдосконалюють їх.

Четверте концептуальне положення ґрунтується на теоретичних узагальненнях відомих теоретиків і вчителів-практиків: Н. Москаленко [6], О. Отравенко [7], Т. Ротерс [8], виявляється у практичній реалізації мети і завдань сучасної системи фізичного виховання в школі, здійснюється на уроках, фізкультурно-оздоровчих заходах у режимі дня школи, позакласних і позашкільних заходах, спеціально організованих заняттях з використанням музичного супроводу, інноваційних та оздоровчих технологій, що стимулюють рухову й творчу активність, за умови їх відповідності інтересам і бажанню учнів, останнім досягненням науки, створенню конкретних умов їх проведення.

П'яте концептуальне положення ґрунтується на теоретичних положеннях відомих науковців, практиків та власному досвіді [7, 8, 11] щодо цілеспрямованості продуктивної діяльності, здатності до співпраці, співтворчості, духовної взаємодії учнів, учите-

лів і батьків, розвитку творчої активності школярів із застосуванням інтерактивних методів навчання, народних і сімейних традицій, проведення спільних фізкультурно-оздоровчих заходів для дітей і батьків, що спрямовані на особистісне зростання підлітків, підвищення рівня духовного здоров'я школярів.

Шосте концептуальне положення ґрунтується на теоретичних положеннях науковців, учителів-практиків і власному досвіді [7, 10, 12] і виявляється в тому, що важливим чинником підвищення рівня духовного здоров'я школярів у процесі фізичного виховання є оцінка їх діяльності, що відповідає роботі кожного учня та спрямована на досягнення не будь-якого навчального нормативу, а індивідуально можливого результату оволодіння теоретичними знаннями, методичними вміннями, практичними навичками, а також – змін в індивідуальному розвитку школярів. Результати вчинків і дій спрямовані на прагнення до краси, досконалості, створення власного іміджу.

Висунуті концептуальні положення доповнюють зміст предмету «Фізична культура», спрямовані на піднесення духовного й фізичного потенціалу учнівської молоді з метою формування духовного здоров'я школярів на уроках фізичної культури і позакласних заходах.

Реалізація концептуальних положень набуває ефективності за допомогою основних підходів та принципів:

- аксіологічний, культурологічний, системний, особистісно-діяльнісний підходи, що сприяють формуванню духовного здоров'я школярів у процесі фізичного виховання;
- перевага творчо-пошукової та інноваційної діяльності у процесі урочної та позаурочної форми роботи;
- принцип оздоровчої спрямованості.

На підставі концептуальних положень системи фізичного виховання нами виявлені педагогічні умови формування духовного здоров'я школярів у процесі фізичного виховання.

Щодо першої педагогічної умови – набуття знань на уроках фізичної культури про сутність духовного здоров'я – зазначаємо, що основну увагу необхідно приділяти знанням про стан здоров'я людини, духовний розвиток особистості, цінності здорового способу життя.

У відповідності до когнітивного критерію ми визначили розуміння сутності духовного здоров'я молодшими та старшими підлітками (за результатами письмового опитування і порівняння відповідей анкети), що надало можливості виділити чотири групи, які відбивають стан ознайомлення з досліджуваним поняттям. Першу групу склали учні, які не знають і не можуть пояснити, що таке духовне здоров'я. Друга група об'єднала тих, хто має поверхове уявлення про дане поняття, але взагалі не може до пуття його пояснити. Третя група об'єднала тих, хто має уявлення про дане поняття, але може пояснити його взагалі. До четвертої групи увійшли учні, які знають про поняття «духовне здоров'я» і пропонують його тлумачення.

Результати анкетування свідчать про те, що серед молодших підлітків: найчисельнішою з виділених груп є друга – 187 учнів, що склало 51,94%. Це пояснюється тим, що деяку інформацію діти засвоїли від вчителів в школі, деяку – із засобів масової інформації, деяку – від батьків, тому діти хоч і знають про духовне здоров'я, але з різних причин не можуть пояснити це поняття. До третьої групи увійшли учні 5-7 класів, які знають, але можуть пояснити взагалі – 16,66% респондентів. Самою малочисельною виявилася четверта група – 5,0%. Це ті діти, які частіше звертаються до на-

ціональних і сімейних традицій, засобів масової інформації, багато читають, тому вони не тільки знають, але й і можуть пояснити значення «духовне здоров'я». Визначилася перша група – 95 учнів, що склало 26,39 %, до якої увійшли учні, які свого часу не сприйняли зазначену інформацію, або на думку учнів, вплинули індивідуальні умови й особливості їхнього сімейного життя.

Серед старших підлітків найчисельнішою з виділених груп є друга – 167 учнів, що склало – 52,2%. Це пояснюється тим, що деяку інформацію діти засвоїли від учителів у школі, деяку – з Інтернету, засобів масової інформації, деяку – від батьків, друзів, тому діти хоч і знають про духовне здоров'я, але з різних причин можуть пояснити це поняття взагалі. До третьої групи увійшло – 66 підлітків (20, 62%). Визначилася і перша група – 69 чол., що склало (21,56%). Можливо, ті, хто увійшов до цієї групи, свого часу не сприйняли зазначену інформацію. Самою малочисельною виявилася четверта група – 18 підлітків (5,62%). Це ті діти, які частіше звертаються до національних і сімейних традицій, засобів масової інформації, Інтернету, багато читають, тому вони не тільки знають, але й можуть пояснити значення «духовне здоров'я».

Упровадження другої педагогічної умови – використання інтерактивних методів навчання у роботі вчителя фізичної культури – відбувалося відповідно до запропонованих етапів підготовки. На першому етапі ми застосовували методи, що спрямовані на якісне засвоєння підлітками базових знань з теми дослідження (бесіди, діалоги, робота в парах, змінні трійки, «два-чотири-всі разом», робота в малих групах з обов'язковим обговоренням конкретних ситуацій); на другому етапі ми використовували методи, що спрямовані на підвищення творчої активності учнів

основної школи: гра-мандрівка, розігрування ситуацій у ролях, «мозковий штурм», «займи позицію», «мікрофон», «коло знань», «дерево завдань», дебати); на заключному – метод проектування, що дозволив старшим підліткам розробити індивідуальну програму оздоровчого спрямування.

Щодо третьої педагогічної умови – взаємодії сім'ї та школи у формуванні духовного здоров'я підлітків, що сприяє активній життєвій позиції, усвідомленості моральної поведінки, цінностей здорового способу життя, – визначено, що разом з дитиною в школу входить і вплив її сім'ї [7, с. 94]. Для успішної роботи вчителям необхідно знати традиції сім'ї, прагнути до встановлення тісного взаємозв'язку з батьками.

За мотиваційно-ціннісним критерієм було проведено опитування учнів та їх батьків про наявність сімейних традицій духовного спрямування. Співбесіда виявила цікаві судження й думки. На запитання «Які традиції духовного змісту ви використовуєте в сім'ї?» більшу кількість склали відповіді (розподіл за рангом): відзначати в колі родини свята: Новий рік, дні народження, Великдень, Різдвяні свята, травневі свята, 8 березня, свято Святого Миколая – 77,6%; на другому місці: спілкування у колі родині, допомога один одному – 63,2%; на третьому – відвідування на вихідних бабусі, дідуся, родичів – 46,4%.

Наступна педагогічна умова – впровадження програми формування духовного здоров'я учнів основної школи у процес фізичного виховання, що передбачає використання інноваційних засобів, спрямованих на творче самовираження підлітків – забезпечила створення «Я-концепції» підлітків, завдяки розвитку образу «Я» особистості кожного школяра.

З метою формування духовного здоров'я молодших підлітків до інформаційних заходів увійшли:

бесіда «Духовне здоров'я школяра»; дискусія «Мої моральні переконання і звички»; година спілкування «Відчуття прекрасного у житті, природі та мистецтві»; дискусія «Роль занять фізичною культурою у зміцненні духовного здоров'я», диспут для батьків «Які програми телебачення корисні для здоров'я?» та ін. До організаційних заходів увійшли: ток-шоу «Здоров'я – це модно», спортивне свято «Тато, мама, я – спортивна сім'я!», конкурс «Козацькі розваги», фестиваль туристської пісні; розвага «Форт-буайяр»; день здоров'я «Масляна»; зустрічі з відомими спортсменами, тренінг креативності: «Що? Відкіля? Як?»; ярмарок краси та здоров'я; конференція для батьків; роль сім'ї у формуванні духовного здоров'я школярів за участю провідних спеціалістів; благодійна акція милосердя, сімейний клуб дозвілля «Гармонія».

Серед старших підлітків найбільш улюбленими стали такі інформаційні заходи: дискусія «Як зробити урок фізкультури улюбленим майданчиком?», дискусія «Що таке самореалізація?», урок-тренінг «Здоров'я людини – здоров'я нації»; бінарні уроки «Історія Олімпійських ігор», «Рухова активність та емоції»; диспути: «Що є внутрішньою красою людини?»; «Як запобігти стресам»; «Мій світогляд: який він?», лекторій для учнів і батьків «Духовне здоров'я учнів – необхідна потреба сьогодення». До організаційних заходів для старших підлітків увійшли: проведення тестових вправ: «Велика п'ятірка якостей особистості», тренінг креативності: «Стоп-кадр», КВК «Здоров'я – це модно»; «Олімпійські перегони»; фестиваль «Нащадки козацької слави»; фестиваль «Міс+містер аеробіка»; спортивне свято «Сила, грація, краса», «Блискавиця» та ін.

У відповідності до креативно-діяльнісного критерію у ході дослідження було запропоновано

вчителям фізичної культури запровадити креативні завдання для учнів у формі перевтілення в казкових героїв, відображення своєї мети за допомогою малюнків під час використання ігрових і рольових ігор, диспутів, брейн-рингів, тренінгів, інтерактивних методів навчання, музично-ритмічних ігор, бойового гопаку, (молодші підлітки); впровадження роуп-скіппінгу, фітболу, різних видів аеробіки, ритмічної та атлетичної гімнастики, презентації творчих програм оздоровчої спрямованості (старші підлітки). Такі форми завдань допомагають створювати умови, що формують нові інтереси, потреби, розвивають креативні здібності та стимулюють пізнавальну діяльність школярів. Отже, креативний потенціал є інтегруючим компонентом духовної поведінки школярів, впливає на послідовність їхніх вчинків, творчу активність та допомагає їм забезпечити життєву самореалізацію.

Висновки

Зіставлення результатів навчання й виховання в експериментальній і контрольній групах підтвердило гіпотезу нашого дослідження про те, що формування духовного здоров'я школярів буде відбуватися ефективно за умов набуття знань про сутність духовного здоров'я школярів; використання інтерактивних методів навчання, взаємодії сім'ї та школи у формуванні духовного здоров'я підлітків, що сприяє активній життєвій позиції, усвідомленості моральної поведінки і цінностей здорового способу життя; упровадження програми формування духовного здоров'я учнів основної школи у процес фізичного виховання, що передбачає використання інноваційних засобів, спрямованих на творче самовираження підлітків.

Проведене дослідження не вичерпує всіх питань окресленої проблеми. Результати досліджен-

ня відкривають перспективи для подальшого розвитку педагогічної майстерності вчителя фізичної культури, розробки індивідуальних програм оздоровчого спрямування.

Література:

1. Ведмеденко Б. Ф. Теорія і методика виховання інтересу в учнів до занять фізичною культурою : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07 / Ведмеденко Борис Федотович. – К., 2005. – 514 с.
2. Концепція 12-річної середньої загальноосвітньої школи // Документи про школу / [упоряд. Н. Мурашко]. – К. : Ред. загальнопед. газет, 2004. – С. 4 – 27.
3. Концепція фізичного виховання в системі освіти України // Фіз. виховання в шк. – 1998. – № 2. – С. 2 – 7.
4. Круцевич Т. Ю. Управління фізичним станом підлітків у системі фізичного виховання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра наук з фіз. вих. і спорту : спец. 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» / Т. Ю. Круцевич. – К., 2000. – 43 с.
5. Миропольська Н. Є. До проблеми виховання духовності особистості / Н. Є. Миропольська // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – Луганськ, 2006. – № 1 (14). – С. 169 – 175.
6. Москаленко Н. В. Фізичне виховання молодших школярів : монографія / Н. В. Москаленко. – Д. : Інновація, 2007. – 252 с.
7. Отравенко О. В. Сутність та особливості духовного здоров'я учнів основної школи / О. В. Отравенко // Освіта на Луганщині. – 2008. – № 2 (29). – С. 91 – 96.
8. Ротерс Т. Т. Ритмічність рухів як необхідна складова духовного здоров'я школярів / Т. Т. Ротерс // Спорт. вісн. Придніпров'я : наук.-метод. журн.

- ДДФКІС. – 2006. – № 1. – С. 42 – 45.
9. Шевченко Г. П. Духовність особистості : сучасні погляди і підходи / Духовність особистості: методологія, теорія і практика : зб. наук. пр. / Г. П. Шевченко, М. Б. Євтух / [гол. ред. Г. П. Шевченко]. – Вип. 2. – Луганськ : Вид-во Східноукр. нац. ун-ту імені Володимира Даля, 2004. – С. 3 – 13.
10. Шиян Б. М. Виховання відповідальності старшокласників за свій фізичний стан [Текст] / Б. Шиян, О. Зварищук // Фіз. виховання в шк. – 2005. – № 1. – С. 41 – 46.
11. Adelman H. S. Mental Health in Schools and Public Health / H. S. Adelman, L. Taylor // Public Health Reports. – 2006. – Vol. 121. – P. 294 – 298.
12. Meeks L. Comprehensive School Health Education / L. Meeks, Ph. Heit, R. Page. – Washington, 2006. – 1056 p.

